

180. MEKTUP

١٨٠- ﴿ الْمَكْتُوبُ الثَّمَانُونَ وَالْمِائَةُ : إِلَى الْخَوَاجَةِ أَبِي الْقَاسِمِ بْنِ الْخَوَاجِكِيِّ الْأَمْكَنِيِّ فِي الْأِسْتِفْسَارِ عَنْ أَسَامِي بَعْضِ مَشَائِخِهِ الَّذِي وَقَعَ فِيهِ التَّرَدُّدُ ﴾

(أَيُّهَا الْمَخْدُومُ الْمُكْرَمُ) إِنَّ الَّذِي بَلَّغْنَا مِنْ حَضْرَةِ شَيْخِنَا أَعْنَى الْخَوَاجَةِ مُحَمَّدًا الْبَاقِيَ عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ فِي تَحْقِيقِ أَسَامِي الْمَشَائِخِ هُوَ أَنَّ مَا بَيْنَ مَوْلَانَا الْخَوَاجِكِيِّ الْأَمْكَنِيِّ وَبَيْنَ حَضْرَةِ الْخَوَاجَةِ أَحْرَارِ اثْنَانِ أَحَدُهُمَا حَضْرَةُ مَوْلَانَا أَعْنَى مَوْلَانَا دَرَوِيَشَ مُحَمَّدًا وَالثَّانِي مَوْلَانَا مُحَمَّدٌ زَاهِدٌ خَالُ مَوْلَانَا دَرَوِيَشَ مُحَمَّدٍ وَقَدْ قَدِمَ هَذِهِ الْحُدُودَ فِي هَذِهِ الْأَوَّانِ مَوْلَانَا الْخَوَاجَةِ خَاوَنْدُ مَحْمُودٌ وَجَرَى الْكَلَامُ فِي أَوَّلِ الْمُلَاقَاةِ فِي مَوْلَانَا الْمَذْكُورِ وَقَالَ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ مُجَازًا مِنْ أَحَدٍ وَلِهَذَا مَا كَانَ يَأْخُذُ الْمُرِيدَ فِي الْأَوَّالِ ثُمَّ شَرَعَ فِي التَّكَلُّمِ فِي أَوَاخِرِ عُمْرِهِ فَقُلْنَا لَهُ أَنَّهُ كَانَ مِنْ كُبَرَاءِ زَمَانِهِ وَسَلَّمْ جَمِيعُ سُكَّانِ مَا وَرَاءَ النَّهْرِ لِفَضْلِهِ وَكَمَالِهِ وَعُلُوِّ شَأْنِهِ وَحَالِهِ وَلَا يُجَوِّزُ الْعَقْلُ أَنَّهُ يَأْخُذُ الْمُرِيدَ مِنْ غَيْرِ إِجَازَةٍ سَوَاءً كَانَ فِي أَوَّالِ عُمْرِهِ أَوْ أَوَاخِرِهِ فَإِنْ مِثْلَ هَذَا دَاخِلٌ فِي الْخِيَانَةِ بَعِيدٌ عَنِ الدِّيَانَةِ لَا يُظَنُّ صُدُورُ ذَلِكَ مِنْ أَدْنَى مُسْلِمٍ فَكَيْفَ مِنْ أَكَابِرِ الدِّينِ فَقَالَ الْخَوَاجَةُ خَاوَنْدُ بَعْدَ ذَلِكَ جَاءَ مَوْلَانَا مَرَّةً عِنْدَ الْخَوَاجَةِ كَلَانَ الدَّهْبِيدِيِّ وَكَانَ هُوَ يَأْكُلُ الْخَرْبِزَةَ فَاظْهَرَ مَوْلَانَا طَلَبَ الطَّرِيقَةِ فَقَالَ لَهُ الْخَوَاجَةُ كَلَانَ إِنَّ خَرْبِزَتَكَ قَدْ تَمَّ أَمْرُهَا وَكَمُلَ نَضْجُهَا فَقَالَ مَوْلَانَا أَنْتَ تَشْهَدُ أَنَّ خَرْبِزَتِي قَدْ كَمَلَتْ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّ خَرْبِزَتَكَ تَامَةٌ كَامِلَةٌ فَشَرَعَ مَوْلَانَا فِي أَخْذِ الْمُرِيدِ مِنْ هَذَا الْوَقْتِ وَهَذَا الثَّقَلُ أَيْضًا يُرَى مُسْتَبْعَدًا جَدًّا فَإِنَّ مَوْلَانَا كَيْفَ يَحْتَقِدُ نَفْسَهُ شَيْخًا بِمُجَرَّدِ هَذَا الْقَوْلِ وَيَشْرَعُ فِي أَخْذِ الْمُرِيدِ ثُمَّ قَالَ حَضْرَةُ الْخَوَاجَةِ خَاوَنْدُ مَحْمُودٌ إِنَّ تَسْمِيَةَ هَذَيْنِ الشَّيْخَيْنِ الْمَذْكُورَيْنِ بَيْنَ حَضْرَةِ مَوْلَانَا وَبَيْنَ

حَضْرَةَ الْخَوَاجَةِ أَحْرَارِ بِهِذَيْنِ الْأَسْمَيْنِ وَاعْتِقَادَ أَنَّهُمَا مُسَمَّيَا هَذَيْنِ الْأَسْمَيْنِ خَطًّا
 ذَكَرُوهُمَا بِغَيْرِ اسْمِهِمَا وَقَالَ أَيْضًا إِنَّ دَرَوِيْشَ مُحَمَّدًا لَا نِسْبَةَ لَهُ مِنْ خَالِهِ يَعْنِي لَا
 انْتِسَابَ لَهُ إِلَيْهِ بَلْ انْتِسَابُهُ إِلَيَّ غَيْرِهِ فَحَصَلَ تَعَجُّبٌ كَثِيرٌ مِنْ كَلِمَاتِهِ هَذِهِ فَأَرْتَكَبْنَا
 التَّصَدِيعَ بِالضَّرُورَةِ لَتَكْتُبُوا لَنَا اسْمَي الشَّيْخَيْنِ الْمَذْكُورَيْنِ عَلَى وَجْهِ التَّحْقِيقِ لِئَلَّا
 يَبْقَى لِأَحَدٍ مَجَالُ الْكَلَامِ فِي سِلْسِلَتِنَا وَمَا الْحَاجَةُ إِلَيَّ كِتَابَةِ حَدِيثِ الْإِجَازَةِ فَإِنَّ
 عَظَمَتَهُ وَعُلُوَّ شَأْنِهِ شَاهِدٌ عَدْلٌ وَمَعَ ذَلِكَ إِنْ كُتِبَ كَانَ قَطْعًا لِلْسَّانِ الطَّاعِنِينَ وَلَمْ
 يُدْرَ مَاذَا كَانَ مَقْصُودُ الْخَوَاجَةِ خَاوَنَدُ مِنْ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ الْمُشْتَبَةِ فَإِنْ كَانَ
 مَقْصُودُهُ نَفْيُ هَؤُلَاءِ الْفُقَرَاءِ الَّذِينَ لَا بِضَاعَةَ لَهُمْ بِأَبْلَغِ الْوُجُوهِ فَإِنَّ نَفْيَ الشَّيْخِ
 مُسْتَلَزِمٌ لِنَفْيِ الْمُرِيدِ بِأَكْثَرِ الْوُجُوهِ فَطَرَقُ نَفْيِ هَؤُلَاءِ عَدِيَمِ الْبِضَاعَةِ كَثِيرَةٌ فَمَا
 الْحَاجَةُ إِلَيَّ الْكَابِرِ لِهَذَا الْغَرَضِ وَإِنْ كَانَ مَقْصُودُهُ نَفْيُ الْأَكَابِرِ بِالْأَصَالَةِ وَلَمْ
 يَكُنْ لَهُ غَرَضٌ سِوَاهُ فَهَذَا أَيْضًا غَيْرُ مُسْتَحْسَنِ كَمَا لَا يَخْفَى عَلَى مَنْ لَهُ أَدْنَى دَرَايَةٍ
 "رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ"
 بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ
 الْهُدَى.

❧ TÜRKÇE ANLAMLI ❧

Bu mektup Hâce Ebû'l-Kâsım b. Hâcegî İmkenegî³⁴²ye yazılmış olup kendisinde tereddüd vâki olan bazı şeyhlerinin isimlerinin açıklamastını içermektedir.

Değerli dostum,

³⁴² Hâce Ebû'l-Kâsım b. Hâcegî İmkenegî ile ilgili bilgi için bkz. c. 1, Mektup 168, dipnot.

Meşâyihin isimlerinin tahkîki konusunda Hazret-i Şeyhimizden yani Hâce Muhammed Bâkî³⁴³ den bize ulaşan şudur:

Mevlânâ Hâcegî İmkenegî³⁴⁴ ile Hazret-i Hâce Ahrâr³⁴⁵ arasında iki zât vardır:

Birisi Hazret-i Mevlânâ'dır yani Mevlânâ Derviş Muhammed³⁴⁶, diğeri ise Mevlânâ Derviş Muhammed'in dayısı Mevlânâ Muhammed Zahid'dir.³⁴⁷

Mevlânâ Hâce Hâvend Mahmud³⁴⁸ geçenlerde bu taraflara geldi. Karşılaşmamızın başında, adı geçen Mevlânâ'dan söz açıldı. O'nun hak-

³⁴³ Hâce Muhammed Bâkî: İsmi, Mucyyeduddîn er-Radi (Radiyyuddîn) Muhammed Bâkî Kâbili Nakşibendî Uveysi olup daha ziyâde Bâkî Billâh olarak bilinir. 1007/1598 senesinde Mevlânâ Hâcegî İmkenegî (k.s.)den icâzet almıştır. 25 Cemâziye'l-âhir 1012 (30 Kasım 1603) tarihinde 40 yaşındayken vefat etti. Delhi'de Kademgâhî denen mevkide medfûndur. (Geniş bilgi için bkz. Necdet Tosun, Bahâeddin Nakşibend, s. 200-203, İnsan Yayınları, İstanbul 2002).

³⁴⁴ Mevlânâ Hâcegî İmkenegî: Mevlânâ Derviş Muhammed'in oğlu olup 918/1512 senesinde doğduğu anlaşılan Hâcegî İmkenegî, gençliğinde Buhârâ ve Semerkand medreselerinde dinî eğitim görürken, bir yandan da babasından tasavvufî eğitim aldı. 1008/1600 senesinde vefât etti. Semerkand'ın güneyinde, Kaşkaderyâ bölgesindeki Şehr-i Sebz'in Kırab nâhiyesinde bulunan İmkene köyünde medfûndur. Kendi döneminde tekkelerde Mesnevî okuyup semâ' ve raksa müsâde eden Nakşibendî kolu Kâsâniler'i eleştirmiş, Mesnevî müzâkeresi öneren bir müridine "*Her gün melisimizde Mişkâtü'l-Mesâbil'ten birkaç hadis okunuyor, şâphe yok ki, Hz. Peygamber'in sözlerini zikretmek diğerlerinin sözlerini zikretmekten daha iyidir.*" diyerek müridinin bu önerisini reddetmiştir. Bazı tasavvuf tarihçilerine göre İmkenegî (k.s.)'nin bu tavrı, sonraki Nakşibendî geleneği içinde Mesnevî okumaya ve okutmaya çok önem veren Nakşîler ile, bu kadar önem vermeyen Nakşîler arasındaki meşreb farkının başladığı bir dönüm noktası olarak telakkî edilir. (Geniş bilgi için bkz. Necdet Tosun, a.g.e, s. 193-196).

³⁴⁵ Hâce Ahrâr: İsmi Nasruddin Ubeydullah b. Mahmûd b. Şihâbuddîn Şâşi Semerkandî olup Ubeydullah-ı Ahrâr ya da Hâce-i Ahrâr (Hürlerin Şeyhi) diye meşhurdur. 29 Rebî'u'l-evvel 895/20 Şubat 1490 târihinde Semerkand'ın Kemângerân köyünde (bu günkü Urgut nahiyesinde) vefat etti. (Geniş bilgi için bkz. Necdet Tosun, a.g.e, s. 159-165).

³⁴⁶ Mevlânâ Derviş Muhammed: Mevlânâ Muhammed Zâhid'in kızkardeşinin oğlu olan Derviş Muhammed Şehr-i Sebz'in İmkene köyündendir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Gençliğinde Ubeydullah Ahrâr (k.s.)a intisâb etmiştir. 19 Muharrem 1070/1562 senesinde vefât edip Şehr-i Sebz'in İmkene köyünün kuzeyindeki Esfirâz köyünde defnedildi. (Geniş bilgi için bkz. Necdet Tosun, a.g.e, s. 191-192).

³⁴⁷ Mevlânâ Muhammed Zahid: Hisâr vilâyetinin (Tâcikistan-Duşanbe) Vahş (diğer adı Vahşuvâr) köyünde doğmuştur. Mevlânâ Ya'kûb Çerhi'nin akrabası, bir rivâyete göre kızıdan torunudur. Hâce Ahrâr (k.s.)ın halifelerindendir. 936 Rebî'u'l-evvel'inde (1529) Vahş'ta vefat etti ve orada defnedildi. (Geniş bilgi için bkz. Necdet Tosun, a.g.e, s. 189-190).

kında “O, kimseden icâzetli değildi bu yüzden de ilk zamanlar mürid kabul etmemiştir. Daha sonra ömrünün sonlarında konuşmaya³⁴⁹ başladı.” dedi.

Biz ona dedik ki:

“O zât, zamanının büyüklerindendir. Tüm Mâverâunnehir³⁵⁰ halkı onun faziletini, üstünlüğünü, halinin ve şânının yüceliğini kabul etmiştir. Ömrünün ister sonlarında olsun isterse başlarında, onun icâzetsiz mürid kabul etmesini akıl kabul etmez. Çünkü böyle bir şey hâinliktir ve diyânetten uzaktır. En düşük derecede olan müslümandan bile böyle bir şeyin sudûru beklenemezken nasıl olur da din büyüklerinden beklenebilir?”

Bunun üzerine Hâce Hâvend Mahmud dedi ki:

“Bir keresinde Mevlânâ (İmkenegî), Hâce Kelân Dehbidî³⁵¹’nin yanına gelmişti. Hâce karpuz yiyordu. Mevlânâ tarikat talebini belirtti. Hâce Kelân ona dedi ki: “Senin karpuzun tamamen ermiş ve olgunlaşmıştır.” Mevlânâ dedi ki: “Karpuzumun kemâle erdiğine sen şehâdet ediyor musun?” Hâce, “Evet karpuzunun tam ve kâmil olduğuna şehâdet ediyorum” dedi. Böylece Mevlânâ o zamandan itibaren mürid kabul etmeye başladı.”

Bu nakil de aynı şekilde uzak gözükmetedir. Çünkü Mevlânâ şeyh olduğuna yalnızca bu sözle nasıl inanabilir ve mürid kabul etmeye başlar?

Sonra Hazreti Hâce Hâvend Mahmud dedi ki:

“Mevlânâ ve Hazret-i Hâce Ahrâr arasında adı geçen bu iki şeyhin bu isimlerle isimlendirilmesi ve onların bu isimlerle isimlendirilenler olduğuna inanılması yanlış bir zikirdir, onların isimleri başkadır”.

Yine dedi ki:

“Derviş Muhammed’in dayısına nisbeti yoktur. Yani ona intisâb etmemiştir. Aksine onun intisâbı başkasıdır.”³⁵²

³⁴⁸ Mevlânâ Hâce Hâvend Mahmud Lâhûrî: Hâce İshâk ed-Dehbidî (k.s.)nin önde gelen halifelerindendir. Keşmir’deki Sünnîlerin liderliğini üstlenip Şiîlerle mücadeleye girişmiş, bilahare Lahor’a gelip 1052/1642 senesinde orada vefat etmiştir.

³⁴⁹ Mektûbât’ın Farsçasında bu ifade “dervişliğe başladı” olarak geçmektedir.

³⁵⁰ Maveraünnehir, “Amuderya” nehrinin gerisinde kalan Türk memleketleri için kullanılan bir isimdir.

³⁵¹ Hâce Kelân Muhammed Emîn Dehbidî, Semerkant’ın bir köyü olan Dehbid’te yaşamıştır. 1006/1597-1598 yılında vefat etmiştir. Mevlânâ Ahmed Kâsânî’nin oğludur ve halifelerindendir.

³⁵² Bedreddin Sührindî, *Hazârâtü’l-Kuds* adlı eserinde bu olayı şöyle anlatır: Hâce Hâvend Mahmud, İmkenegî (k.s.)nin babası Derviş Derviş Muhammed’in, dayısı Muhammed

Onun bu sözleri karşısında büyük bir şaşkınlık yaşadık. Böylece de hiç kimsenin silsilemiz hakkında konuşmasına mahal kalmasın diye adı geçen bu iki şeyhin adını kesin bir şekilde bize yazmanız için kaçınılmaz olarak başınızı ağrıttık.

İcâzet sözünü yazmaya ne gerek var? Onun büyüklüğü ve şânının yüceliği adaletinin göstergesidir. Bununla birlikte eğer yazılırsa dil uzatanların dili kesilmiş olur.

Hâce Hâvend bu darmadağınık sözlerle neyi hedeflemektedir bilinmez. Eğer hedefi açık bir şekilde bu sermayesiz fakirleri yok saymaksa –çünkü şeyhi yok saymak kesin bir şekilde müridleri de yok saymayı gerektirir- bu sermayesizleri yok saymanın bir sürü yolu vardır. Böyle bir amaç için büyükleri yok saymaya gerek yoktur.

Eğer maksadı, direk olarak büyükleri yok saymaksa ve bundan başka bir amacı da yoksa azcık bir dirayeti olan birinin de anlayacağı üzere bu da hoş değildir.

"Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalblerimizi eğriltme, bize katından bir rahmet ver, kuşkusuz sen çok bağış yaparsın." (Âli İmrân, 8) Peygamberlerin Efendisi (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) hürmetine.

Selam hidâyete tâbi olanlara olsun.

﴿ KELİME ANLAMAMI ﴾

180. إِلَى الْمَكْتُوبِ الثَّمَانُونَ وَالْمِائَةُ Yüz sekseninci mektup (Kime gönderilmiştir?) Hâce Ebu'l Kâsım ibni Hâcegi عَنْهُ عَنِ الْأَخَوَاتِ أَبِي الْقَاسِمِ بْنِ الْخَوَاجِكِيِّ الْأَمْكَنِيِّ Emkenekî'ye (Ne hakkında?) فِي الْإِسْتِفْسَارِ Açıklama talebi hakkındadır (Neden?) الَّذِي وَقَعَ فِيهِ أَسْمَاءُ بَعْضِ مَشَائِخِهِ Ki o şeyhler hakkında vâki olmuştur (Ne?) تَرَدُّدُ Tereddüt, kararsızlık ➤

Zâhid'e değil, başka bir şahsa müntesip olduğunu, Muhammed Zâhid'in de Ubeydullah Ahrâr'a değil sadece Yûsuf Çerhî'ye müntesip olduğunu öne sürmüştür. (Nakleden: Necdet Tosun, Bahâeddîn Nakşibend, s. 195, İstanbul 2002). Bu muhâlefetin sebebi, Nakşîliğin Kâsânî kolunun, hafînin yanı sıra cehri zikir de yapıp mûsiki ve semâ'a izin vermeleri, İmkenekî kolunun ise Bahâeddîn Nakşibend ile başlayan geleneğe sâhip çıkarak bunlara şiddetle muhâlif olmaları gibi görülmektedir. (Bkz. Necdet Tosun, a.g.e, s. 195).

هَذِهِ مِنْ كَلِمَاتِهِ هَذِهِ Onun bu sözlerinden فَارْتَكَبْنَا Bu sebeple biz de kalkıştık (Neyce?)
لِنَكْتُبُوا لَنَا بِالضَّرُورَةِ Ister istemez (Neyce?) Bize
يَا بَاسْ! Başınızı ağrıtmaya (Neyce?) Bahsedilen iki şeyhin adını (Neyce?)
يَا بَاسْ! yazmanız için (Neyce?) اِسْمَي الشَّيْخَيْنِ الْمَذْكُورَيْنِ Kesin olarak belirlenmiş bir şekilde (Neyce?)
Kimse
فِي سِلْسِلَتِنَا لَوْلَا يَبْقَى لِأَحَدٍ Kalam konuşmaya mahal (Neyce?)
için kalmasın diye (Neyce?) مَحَالُ الْكَلَامِ Gerçi ne gerek var? (Neyce?)
Bizim silsilemiz hakkında (Neyce?) وَمَا الْحَاجَةُ حَدِيثٍ Zira onun büyüklüğü,
إِجَازَةً İcâzet aldığı haberini yazmaya وَعَلَوْ شَأْنُهُ فَانْ عَظَمَتُهُ Zira onun büyüklüğü,
وَمَعَ ذَلِكَ شَاهِدٌ عَدْلٌ (İcâzetli olduğuna dair) adil bir şahittir أَفَإِنْ أَمَّا
bununla beraber كَتَبَ أَنْ كَتَبَ Eger (icâzet aldığı da) yazılırsa
مَاذَا كَانَ بِلَيْسَ بِلَيْسَ Bilinmez ki; (Silsilemize) dil uzatanların dili de kesilmiş olur وَلَمْ يَدْرَ
مِنْ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ Hâce Hâvend'in maksadı ne idi? (Neyce?)
نَفَى Eger onun maksadı فَانْ كَانَ مَقْصُودُهُ Bu birbirini tutmayan sözlerden
نَفَى Eger onun maksadı فَانْ كَانَ مَقْصُودُهُ Bu fakirleri yok saymaksa
لَهُمْ هَؤُلَاءِ الْفُقَرَاءُ Bu fakirlerin hiçbir
sermâyesi yoktur (Neyce?) بِأَبْلَغِ الْوُجُوهِ En etkili şekilde Zira
FAN_NEFYI Şeyhi yok saymak مُسْتَلَزِمٌ لِنَفْيِ الْمُرِيدِ Müridi de yok saymayı gerektirir (Neyce?)
فَطَرُقَ نَفَى هَؤُلَاءِ عِدْبِي الْبِضَاعَةِ En kesin şekilde (eğer maksadı bu ise)
Hiçbir sermâyesi olmayan bu fakirleri yok saymanın yolu كَثِيرَةٌ Çoktur
لِهَذَا الْغَرَضِ BÜYÜKLERİ YOK SAYMAYA (Neyce?) Ne gerek var? (Neyce?)
BÜYÜKLERİ YOK SAYMAYA (Neyce?) EĞER MAKSADI BÜYÜKLERİ YOK SAYMAKSA
وَأَنْ كَانَ مَقْصُودُهُ نَفَى الْأَكَابِرِ DOĞRUDAN SİLAHİ (Neyce?)
وَلَمْ يَكُنْ لَهُ غَرَضٌ سِوَاهُ Ve bundan başka maksadı da
يُحْفَى Bu da فَهَذَا أَيْضًا Hoş bir şey değildir (Neyce?)
GİZLİ KALMAYACAĞI GİBİ O KİŞİYE Kİ; ONUN AZ BİR
"رَبَّنَا" Kaydırma (Neyce?) KALPLERİMİZİ (Neyce?)
BİZİ (hak yola) iletikten sonra (Neyce?) Ve bize ver
(Şüphesiz sen

بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ (Âîmin hürmetine?) أُنْتَ الْوَهَّابِ Sensin çok çok bağıшта bulunan
أَصَلَّوَاتُ عَلَىٰ آلِهِ وَعَلَىٰ أُولَٰئِهِ Ona ve ehline Peygamberlerin Efendisi'nin hürmetine
وَالسَّلَامُ Selam olsun (Âîme?) عَلَىٰ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى Hak yola uyana. Dualar ve selamlar

